

EXAMINAREA PARTICIPAȚIEI PENALE ÎN CAZUL OMORULUI

COSTEL CĂȘUNEANU
consilier juridic

This article talks about a very important issue, due to the fact that this crime is often committed by more than one person.

The contribution of each person that participate in a homicide must be correctly judged in order that the punishment for each one of them should be the right one.

The issue of authors, co-authors, complices and instigators is also debated here.

Întrucât problema este deosebit de importantă, dat fiind săvârșirea frecventă a acestei infracțiuni în participație, apare justificat să ne oprim mai pe larg asupra unor chestiuni specifice pe care le ridică participația penală în cazul omorului și a corectei încadrări juridice a contribuției fiecărui participant la săvârșirea infracțiunii.

Astfel, în cazul coautoratului, în literatura juridică se subliniază necesitatea unei contribuții nemijlocite la fapta a coautorului (fapta consumată ori fapta tentată). Există o asemenea contribuție nemijlocită a coautorului când acesta săvârșește acte care aparțin acțiunii tipice, specifice laturii obiective a infracțiunii date, descrise sau indicate de *verbum regens* din norma incriminătoare¹. În cazul omorului vor fi, deci, astfel de acte orice activitate susceptibilă să producă moartea unei persoane, să realizeze activitatea de ucidere.

Chiar atunci când actele materiale ale unui coautor nu îndeplinesc aceste cerințe, ele ar putea constitui acte de coautorat dacă sunt săvârșite în anumite condiții. Astfel, în practica judiciară s-a decis că există coautorat dacă mai multe persoane au lovit victima cu un instrument apt de a ucide (cuțit, topor, briceag, ciomag etc.), chiar dacă numai lovitură una dintre participanți a fost mortală, acționând simultan, cu aceeași intenție de a ucide și completându-se unul pe altul, inculpații sunt coautori².

În sprijinul acestei soluții s-ar mai putea susține că, acționând cu intenția de a omorî și în legătură nemijlocită cu acțiunile celorlalți coautori, coinculpați, chiar acei care n-au aplicat victimei o lovitură mortală, au contribuit, implicit, la reducerea posibilităților acesteia de a se apăra, la slăbirea forțelor fizice și psihice ale victimei, consecințe care sau înscriu în procesul causal care a condus la moartea acesteia. Sub acest aspect, loviturile nemortale aplicate victimei de unii coinculpați nu pot fi desprinse de ansamblul acțiunilor agresive la care a fost supusă victima, neputându-se delimita măsura în care o lovitură sau alta, obiectiv nemortală, a împiedicat victima să se apere, i-a diminuat capacitatea de ripostă față de toți coinculpații.

Tot astfel, s-a considerat că reprezintă o contribuție nemijlocită la fapta de omor și actele persoanei care înlătură obstacolele din fața autorului. Astfel, în practica judiciară s-a reținut că sunt coautori la omor atât aceia care lovesc mortal victima, cât și aceia care o mobilizează ori încearcă să o dezarmeze³ sau împiedică pe altul să intervină în apărarea victimei⁴, ori conduce cu viteză — vehiculul, pentru a împiedica victima, pe care celălalt coinculpat o lovea cu cuțitul, să se salveze⁵, sau dacă lovește cu pumnul în fața victimei, împiedicând-o să pareze lovitură de topor pe care se pregătea să i-o aplice celălalt inculpat⁶.

Această comportare a coautorului este de natură să exercite o presiune psihică asupra victimei, o dezarmează în fața agresorilor, îi însuflă ideea neputinței și a imposibilității oricărei rezistențe. De aceea, pe drept cuvânt, în asemenea situații fapta coautorului a fost asimilată cu a aceluia care

¹ V.Papadopol, Delimitarea actelor de coautorat de cele de complicitate, J.N. nr.7, p.70, 1963; V.Dongoroz și colab., Explicații teoretice ale Codului penal, Editura Academiei, București, vol.1.. p.140; A. Boroș, Gh. Nistoreanu, Drept penal, Partea generală, Editura All Beck, 2005. p.20.

² Curt.Supr.Just., Secț.pen., dec.nr. 125/2003, în Dreptul nr.6, 2004, p.65; Trib.Mun.București, Sec.pen., dec.nr.236/2003, p.51, în RDP nr. 1/2004, p.64.

³ Curt.Supr.Just., Secț.pen., dec.nr.24911992, în Dreptul nr.10/1992, p.81; Trib.Supr.. Secț.pen., dec.nr.860/1988, în RRD nr.5/1989, p.62.

⁴ A. Boroș, Gh. Nistoreanu, op.cit., p.20; Trib.Mun.București, Secț. pen., dec.nr.361/2003, în RDP nr.2/2004, p.60.

⁵ Curt.Supr.Just., Secț.pen., dec.nr.583/1993, în Dreptul nr.2/1994, p.7.5.

⁶ Trib.Supr., Secț.pen., dec.nr.1940/1980, în R.3, p.211.

acționează direct și nemijlocit asupra corpului victimei, lovind-o concomitent și cu instrumente apte să producă moartea.

Coautoratul la omor presupune, de asemenea, o intenție comună a participanților de a săvârși fapte de omor; această hotărâre comună poate fi luată anticipat sau concomitent cu săvârșirea faptei. De asemenea, înțelegerea poate fi explicită sau tacită. În lipsa unei asemenea înțelegeri, fiecare persoană care lovește victima răspunde pentru fapta proprie în calitate de autor. De exemplu, dacă după ce a lovit-o pe aceasta în mână cu un cuțit, cauzându-i leziuni care puteau fi vindecate în 3-4 zile a intervenit alt inculpat care, i-a aplicat victimei o lovitură de cuțit în inimă, în urma căreia aceasta a decedat, neexistând o înțelegere prealabilă și, deci, o cooperare subiectivă a celor doi inculpați în vederea uciderii victimei, fapta primului inculpat se încadrează în infracțiunea de vătămare, iar a celui alt inculpat în infracțiunea de omor⁷.

Intenția coautorilor este diferită de aceea specifică complicității. În timp ce coautoratul implică realizarea în comun a uciderii victimei, fiecare acționează conștient că participă ca autor în comun cu ceilalți la producerea rezultatului, fiind răspunzător pentru faptă în întregul ei, implicit și pentru partea realizată de ceilalți coautori; la complicitate făptuitorul urmărește să ajute sau să înlesnească acțiunea unuia sau mai multor făptuitori, el acționează conștient că ajută, înlesnește săvârșirea faptei. În acest sens, în practica judiciară s-a reținut situația victimei care, fiind lovită cu pumnul de către unul dintre inculpați, s-a retras într-o curte. Fiind înconjurată de inculpați, cu ajutorul unui topor, a încercat să se apere, lovindu-l pe cel care o lovea, apoi a încercat să sară gardul. În acel moment, a fost ajunsă de celălalt inculpat care i-a aplicat o lovitură cu toporul. În aceste condiții faptele inculpaților nefiind concordante sub aspectul intenției la omor, este exclusă existența coautoratului⁸.

Există instigare la omor, când o persoană a determinat, cu intenție, o altă persoană să săvârșească o asemenea faptă. Activitatea instigatorului la omor, cel mai adesea, ia forma unui îndemn insistent, a unei sugestionări insidioase, menite să substituie voinței celui instigat voința instigatorului, făcându-l pe instigat să accepte și să realizeze voința instigatorului. Instigarea implică, așadar, caracterul determinant al îndemnului, în sensul că îndemnul trebuie să aibă un rol esențial în luarea deciziei celui instigat de a ucide victima. Pericolul faptei instigatorului constă în aceea că utilizează slăbiciunea altuia, acționează din umbră, perfid, uneori prin metode dificil de sesizat, provocând o mutație esențială, de ordin negativ în conștiința instigatului. Anterior intervenției instigatorului, cel instigat se află inactiv, indiferent sau nedecis, pentru ca, ulterior (și ca urmare a intervenției instigatorului), să se decidă să săvârșească o faptă atât de gravă cum este omorul.

În practica judiciară s-a decis că răspunderea unei persoane pentru instigare la omor implică existența unui îndemn la săvârșirea omorului și împrejurarea că executantul a fost determinat la luarea rezoluției infracționale din acest îndemn⁹.

Procesul instigării nu constă numai din contribuții cu caracter imaterial, deoarece instigatorul întreprinde adesea și o activitate fizică, materială (acte de convingere a celui instigat, procurarea de informații etc.)¹⁰, prin care acesta își exteriorizează intenția de instigator și își realizează scopul urmărit. Deși instigatorul exercită, sub un anumit aspect, o influență puternică asupra celui instigat, aceasta nu poate fi asimilată unei constrângeri psihice (morale) din partea instigatorului, deoarece, în final, hotărârea de a acționa pe care o ia autorul chiar sub influența instigatorului, este rezultatul propriei sale voințe; de aceea, ci va răspunde ca autor al infracțiunii.

Dacă se exercită acte de constrângere fizică sau morală asupra celui instigat, acesta din urmă nu va răspunde penal, răspunderea revenind aceluia, care a exercitat constrângerea.

Voința de a instiga la omor nu presupune existența unui acord al părților și nici nu cuprinde, în mod necesar, comunicarea intenției de instigare către cel instigat; făptuitorul poate fi instigat și din umbră, insidios, fără ca acesta să-și dea seama de influența exercitată asupra lui, devenind, fără să știe, un executant docil al voinței altuia.

⁷ Trib.Mun.București, Sect.a 11-a pen., dec.nr.533, în *Culegere de practică judiciară pe anul 1992*, Casa de Editură și Presă Șansa S.R.L., 1993, p.46. În același sens, Trib.Mun.București, Sect.a-II-a pen.,dec.nr.2/1992; Trib.jud. Constanța, dec.nr.426/1991, în *Culegere de practică judiciară, op.cit.*, p.117.

⁸ Curt.Supr.Just., *Sect. pen., dec.nr.402/1992*, în *Dreptul nri/1993*, p.70.

⁹ Trib.Supr.. Sect. pen.. dec. nr.422/1986. în CD., 1987, p.367.

¹⁰ V.Dongoroz și colab., *Explicații teoretice...*, vol.1., op.cit., p.196.

În cazul instigării, există, de regulă, identitate între fapta prevăzută de legea penală aflată în reprezentarea autorului și fapta aflată în reprezentarea instigatorului, deoarece autorul nu face decât să execute fapta a cărei săvârșire a fost, inițial, hotărâtă de instigator. Dacă, însă, autorul a săvârșit o infracțiune mai gravă, excesul acestuia nu se va răsfrânge asupra situației instigatorului. Astfel, în cazul în care instigatorul îndeamnă pe autor numai să lovească victima și îi pune la îndemână, în acest scop, un băț, neacceptând ideea unei posibile ucideri a victimei, el va răspunde nu ca instigator la infracțiunea de omor săvârșită de autor, ci la aceea care ar fi putut fi comisă folosind un băț, adică la infracțiunea de loviri și vătămări cauzatoare de moarte¹¹.

Dacă executantul luase deja hotărârea de a ucide, îndemnul instigatorului echivalează cu întărirea rezoluției infracționale, ne vom afla, deci, în prezența unei complicități morale. Simultaneitatea îndemnului la executarea unei fapte cu realizarea ei nu constituie altceva decât un ajutor intelectual dat pentru consolidarea rezoluției delictuoase deja formate. Fapta unuia dintre inculpați de a striga către ceilalți inculpați - care, în acel moment loveau victima — că aceasta “trebuie omorată”, nu constituie instigare la omor, deoarece nu a avut efect determinant pentru declanșarea agresiunii, ci complicitate morală¹².

De asemenea, simpla prezență a unei persoane la locul unde s-a săvârșit omorul nu reprezintă un îndemn din partea acelei persoane la săvârșirea omorului și cu atât mai puțin, un îndemn determinant în sensul instigării¹³.

Complicitatea la omor prezintă, de asemenea, unele aspecte specifice. Există complicitate în cazul când persoana, cu intenție, înlesnește sau ajută în orice mod pe altul la săvârșirea unei fapte de omor. Este, de asemenea, complice persoana care promite, înainte sau în timpul săvârșirii faptei, că va favoriza pe făptuitor, chiar dacă, după săvârșirea faptei promisiunea nu este îndeplinită. Există complicitatea la omor atunci când complicele săvârșește acte specifice de pregătire, care constau în crearea condițiilor necesare pentru ca o altă persoană (autorul) să-și desfășoare activitatea lui de ucidere.

Contribuția compliceului are caracter secundar (accesoriu) față de activitatea autorului la omor — care săvârșește actul de ucidere — și față de activitatea instigatorului la omor — care determină pe altă persoană să ucidă victima. Acest caracter secundar este deosebit de important, pe de o parte, pentru că nu se poate concepe complicitate în lipsa unei activități principale de executare a omorului, iar, pe de altă parte, pentru că aportul compliceului la rezultat apare ca o activitate indirectă și imediată, spre deosebire de aceea a autorului, care este directă și imediată.

Dacă fapta autorului nu este pedepsită, pentru că a rămas în faza actelor preparatorii, ori acesta s-a desesizat de la executarea uciderii, complicele nu se pedepsește¹⁴, dimpotrivă, complicele se pedepsește dacă autorul este achitat pentru legitimă apărare sau oricare din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei (participație improprie)¹⁵. În caz de deces al autorului există fapta principală și, deci, complicele răspunde în limitele contribuției sale la acea faptă; de asemenea, complicele rămâne răspunzător chiar în caz de nepedepsire a autorului pentru actele săvârșite de el, dacă acestea constituie o infracțiune distinctă, de exemplu, deținerea de arme fără autorizație, mânăuirea sau procurarea de materiale explozive sau radioactive etc.)¹⁶.

Sprijinul dat de complice poate fi material sau moral. Constituie complicitate materială activitatea de ajutorare, înlesnire efectivă sau sprijinire materială la pregătirea sau executarea faptei săvârșite de autor.

Actele de complicitate materială la omor constau, în general, din procurarea mijloacelor de ucidere (arme, instrumente, otravă, aparate de detectare, aparate explozive, vehicule ori bani pentru procurarea lor sau a altor bunuri materiale care servesc autorului pentru aducerea la îndeplinire a faptei sale); din înlăturarea piedicilor din calea săvârșirii actului de ucidere; din înlăturarea riscurilor ca autorul să fie prins, ori din orice alte asemenea acte, care relevă contribuția expresă și substanțială a compliceului la uciderea unei persoane.

Specific complicității morale este activitatea desfășurată de către complice, prin care se ajută, din punct de vedere moral, la pregătirea sau executarea unei infracțiuni de omor.

¹¹ A.Boroi, Gh.Nistoreanu, op.cit., p.20; Trib.Supr., Sec.pen., dec. nr. 2355/1984, în RRD nr. 11/1985, p.75.

¹² Trib.Mun.București, Sect.a 11-a pen., dec.nr.381/1 993, în Dreptul nr.8/1994, p.68.

¹³ Curt.Supr.Just., Secț.pen., dec. nr. 443/1994 (nepublicată).

¹⁴ Trib.Supr., Secț.pen., dec.nr.611/1987, în RRD nr.4/1987, p.62.

¹⁵ V.Dongoroz și colab., *Explicații teoretice...*, vol.I., op.cit., p.207.

¹⁶ Idem.

În practica judiciară sunt caracterizate ca acte de complicitate morală la omor acele acte care au o anumită rezonanță în mintea persoanei căreia i se adresează (îi înlătură ezitățile, o încurajează prin diverse promisiuni de bani sau avantaje, îi oferă sfaturi ori instrucțiuni care să-i asigure scăparea și îi mențin perseverența infracțională). Spre exemplu, fapta unei persoane de a se fi înarmat cu o bâtă și de a fi mers apoi, împreună cu alte persoane înarmate cu furci și topoare la casa victimei, cu scopul de a comite împotriva ei o agresiune — pentru a se răzbuna în urma unui conflict anterior — și de a se fi aflat la locul faptei, fără a săvârși ea însăși vreun act material de lovire, în timp ce însoțitorii săi au ucis victima prin lovirea ei repetată cu furcile și topoarele, constituie complicitate morală la infracțiunea de omor.

Prin prezența sa, înarmat la locul agresiunii, inculpatul a contribuit, în mod conștient, la săvârșirea infracțiunii, prin încurajarea celorlalți inculpați sub forma unui sprijin moral la comiterea faptei¹⁷; de asemenea, promisiunea făcută autorului anterior săvârșirii infracțiunii de omor, de a pune un revolver lângă cadavrul victimei, pentru ca autorul să poată invoca legitima apărare, chiar dacă promisiunea nu s-a realizat¹⁸; fapta celui care, având cunoștință despre intenția inculpaților de a ucide victima, le-a întărit această intenție prin sfaturi și îndemnuri repetate, permanente, însuflându-le ideea că trebuie să scape de victimă, omorând-o, constituie complicitate morală la infracțiunea de omor¹⁹.

Complicele trebuie să-și dea seama de semnificația faptei, adică de contribuția pe care o aduce la săvârșirea omorului de către altă persoană. Aceasta presupune ca, în momentul în care complicele săvârșește actele de ajutor sau înlesnire a uciderii persoanei, el să fi cunoscut ce urma să întreprindă autorul și să voiască să-l ajute pe acesta. În lipsa acestor elemente cumulativ cuprinse în intenția de complicitate, răspunderea penală nu subzistă.

În practica judiciară, elementul cunoașterii de către complice a faptei ce urmează să fie săvârșită de autor este obținută, uneori, prin referire la înțelegerea prealabilă sau concomitentă ce a avut loc între autor și complice, ceea ce, evident, înlătură dubiile. Cum, însă, proba unei asemenea înțelegeri nu este ușoară și ceea ce se cere, sub aspect subiectiv nu este înțelegerea ca atare, ci voința compliceului de a-l ajuta pe autor, dorind sau acceptând rezultatul infracțiunii²⁰, instanțele recurg atunci la analiza actelor materiale, încercând să stabilească concordanța între actele săvârșite de complice și cele ulterioare ale autorului, metodă care poate fi considerată suficientă, îndeosebi dacă este susținută și de alte probe din dosar.

¹⁷ Trib.Supr., Secț.pen., dec.nr.903/1984, in RRD nr8/1985. p.72.

¹⁸ Curt.Supr.Just., Sec.pen., dec.nr.251/1992 (nepublicată).

¹⁹ Trib.Mun.Bucureți, Secț.a II-a pen., dec.nr.456/1 991, în Dreptul nr.5/1 992, p.82.

²⁰ A.Boroi, Gh.Nistoreanu, op.cit., p.22.